

Miia Käsänen

Kirsi Saura

Haaveena vanhemmuus

Yksin sijaisperheenä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

28.4.2014

Tekijät Otsikko	Miia Käsnänen ja Kirsi Saura Haaveena vanhemmuus, yksin sijaisperheenä
Sivumäärä Aika	30 sivua + 3 liitettä Kevät 2014
Tutkinto	Sosionomi AMK
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaajat	Jyrki Konkka, Yliopettaja Riikka Konttinen, Lehtori
Opinnäytetyön lähtökohta on saada tietoa millaista on toimia yksin sijaisvanhempana. Työmme paikantuu osaksi kriittistä perhetutkimusta. Pohdimme myös sitä, mikä on perhe ja mihin yksinhuoltaja sijoittuu perhettä määriteltäessä. Aiheena on lastensuojelun sijaishuolto, sijaisvanhemmuus. Yleinen käsitys on, että perheeseen kuuluu sekä äiti että isä, mutta Suomessa on paljon myös yksinhuoltajia, jotka pärjäävät arjessa hyvin ja pystyvät tarjoamaan hyvät kasvuolot lapsilleen. Olemme kiinnostuneita siitä, minkälaista on toimia yksinhuoltajana sijoitetulle lapselle. Työssä pohdimme etenkin seuraavia kysymyksiä: Minkälaisia haasteita ja ongelmia yksinhuoltaja kohtaa toimiessaan sijaisperheenä? Miten yksinhuoltaja jaksaa ja minkälaisia tukiverkostoja yksinhuoltajalla on? Minkälaista tukea hän tarvitsee? Tarkoituksena on tutkia, minkälaista on toimia yksinhuoltajana sijoitetulle lapselle sekä se, mikä on saanut heidät ryhtymään sijaisvanhemmiksi. Uusia sijaisperheitä tarvitaan jatkuvasti lisää huostaanottojen ja sijoitettavien lasten määrän kasvaessa. Lisäksi sijoitetut lapset ovat yhä haasteellisempia. Tällä hetkellä toimivien sijaisvanhempien keski-ikä lähenee viittäkymmentä vuotta, joten myös heidän eläkkeelle siirtymisensä johdosta tarvitaan lisää sijaisperheitä. Opinnäytetyömme oli laadullinen tutkimus, jossa haastattelimme viittä yksin sijaisvanhempana toimivaa äitiä. Tässä lähestymistavassa pyritään kokoamaan tietoa monipuolisesti monella tavalla. Koska tutkimuksemme kohdentuu jo yksin toimiviin sijaisvanhempiin, tämä antaa mahdollisuuden ymmärtää tapahtumien kulkua ja muutoksia entistä paremmin.	
Avainsanat	Lastensuojelu, perhehoito, sijaishuoltajuus, yksinhuoltajuus

Authors Title	Miia Käsnänen and Kirsi Saura A Dream of Parenthood – Single Foster Parent
Number of Pages Date	30 pages + 3 appendices Spring 2014
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Jyrki Konkka, Principal Lecturer Riikka Konttinen, Senior Lecturer
The starting point of this bachelor's thesis was to achieve information about being a single foster parent. Our work was part of critical family research. We pondered on what a family is and what a single parent's position is when one defines a family. Our theme was child welfare in private care, foster parenting. The common understanding is that a family consists of a mother and a father and children. But in Finland there are lots of single parents. They manage well and can offer for a child a good environment for growth. We were interested to know what it was like to work as a single foster parent. We pondered on the next question in our theses: What kind of challenges and problems did they face when acting as a foster family? How did they manage in everyday life and what kind of a support network did they have? What kind of support did they need? Our purpose was to find out what it was like to be a single parent with a child in care. What was their motive for being a foster parent? The number of children taken into care is increasing all the time and because of this there is a big need for foster homes. The children taken in to care are more and more demanding. The foster parents who are working now are getting old and are soon to retire. So there is a big need for new foster homes. This thesis was qualitative and we interviewed five single mothers who had children taken into care. In this way we tried to collect as versatile information as possible. Our bachelor's thesis focused on single parents with a child taken into care, and this approach gave us an opportunity to understand single foster parents even better.	
Keywords	child welfare, family care, foster care, single parenting

1	Johdanto	1
2	Aikaisemmin tutkittua	3
3	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	6
4	Lapsen sijaishuolto	7
4.1	Lapsen huolto	7
4.2	Lastensuojelu	8
4.3	Sijaishuolto	8
4.4	Yksinhuoltajuus	9
4.5	Perhe	10
4.6	Perhehoito	12
4.6.1	Tie perhehoitajaksi	13
4.6.1	Perhehoitajan oikeus vapaaseen sekä maksettavat korvaukset	14
5	Aineisto ja analyysimenetelmät	18
6	Opinnäytetyön toteuttaminen	20
7	Tutkimustulosten esittely ja johtopäätökset	22
7.1	Polkuja sijaisäiteyteen	21
7.2	Tukiverkostot ja tuki sijoituksen aikana	23
7.3	Sijaisvanhemmuuden haasteet	25
7.4	”Tää on just sitä, mitä mä oon aina halunnut”	26
8	Pohdinta	29
	Lähteet	31
	Liitteet	
	Liite 1. Haastateltavien ilmoitushaku	
	Liite 2. Haastattelukysymykset	

1. Johdanto

Lapsia ja nuoria, jotka eivät voi kasvaa ja elää syntymäkodissaan on vuosi vuodelta yhä enemmän. Vuonna 2012 oli kodin ulkopuolella sijoitettuna 17 830 lasta ja nuorta. Huostassa olleista lapsista puolet oli vuoden 2012 lopussa sijoitettu sijaisperheisiin ja näistä sijoitetusta lapsista 11 % asui sukulais- tai lähiperheissä. Suomalaisissa perheissä elää lisäksi yli 87 200 lasta ja nuorta, jotka tarvitsevat lastensuojelun avohuollon tukea ja apua. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2013.) Yhtenä tärkeänä tukimuotona on tukiperhetoiminta, johon tarvittaisiin myös runsaasti lisää perheitä.

Uusia sijaisperheitä tarvitaan jatkuvasti lisää huostaanottojen ja sijoitettavien lasten määrän kasvaessa. Lisäksi sijoitetut lapset ovat yhä haasteellisempia. Tällä hetkellä toimivien sijaisvanhempien keski-ikä lähenee viittäkymmentä vuotta, joten myös heidän eläkkeelle siirtymisensä johdosta tarvitaan lisää sijaisperheitä.

Opinnäytetyön aiheena oli lastensuojelun sijaishuolto, sijaisvanhemmuus. Sijaisvanhemmat koulutetaan tehtävään, eikä heiltä edellytetä tiettyä koulutus- tai työtaustaa. Yleinen käsitys on, että perheeseen kuuluu sekä äiti että isä, mutta Suomessa on paljon myös yksinhuoltajia, jotka pärjäävät arjessa hyvin ja pystyvät tarjoamaan hyvät kasvuolot lapsilleen. Tässä työssä tarkastelimme etenkin sitä, millaista on toimia sijaisvanhempana yksin. Minkälaisia haasteita he kohtasivat, minkälaiset tukiverkostot auttoivat ja tukivat heitä ja mikä oli saanut heidät ryhtymään sijaisvanhemmaksi yksin.

Koska 1.1.2012 alkaen lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa (Lastensuojelulaki 50§), tämän lakimuutoksen takia sijaisperheitä tarvitaan koko ajan lisää. Monet yksinasuvat/yksinhuoltajat voisivat hyvinkin toimia myös sijaisperheenä vaikkapa vain yhdelle lapselle. Laitoshoito on lisäksi erittäin kallista ja sijaisperheet säästävät paljon myös yhteiskunnan varoja sekä antavat sijoitetuille lapsille mahdollisuuden kokea vakaata perhe-elämää.

Toinen meistä toimii yksin sijaisvanhempana ja tutkimusaihe on juuri tästä syystä ajankohtainen. Lisäksi toinen meistä työskentelee lastensuojelun sijaishuollon laitoksessa. On ollut hyvin vaikeaa, jopa lähes mahdotonta löytää tutkimuksia yksin toimivista sijaisvanhemmista, mikä lisää aiheen kiinnostavuutta, mutta samalla myös haastavuutta.

Tämän vuoksi opinnäytetyössä on tarkoituksena käyttää jo olemassa olevia dokumentteja äitiydestä, sijaisvanhemmuudesta ja adoptio- vanhemmuudesta varmistamaan luotettavuutta.

Yhteiskunnassa on käyty keskustelua lähinnä siitä, ovatko saman seksuaalisen sukupuolisuuntauksen omaavat henkilöt soveliaita adoptoimaan yksin. Myös adoptiossa lapsen etu on aina ensisijaista, lapselle löydetään sopivimmat ja parhaimmat vanhemmat. Sukupuolisella suuntauksella ei tutkimusten mukaan ole yhteyttä vanhemmuuteen eikä lasten kehitykseen, eikä se siis voi olla esteenä selvitykselle vanhemmuuden soveltuvuuteen. Lapsen voi adoptoida myös muu kuin avioliitossa elävä henkilö. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto.)

2 Aikaisemmin tutkittua

Työmme paikantuu osaksi kriittistä perhetutkimusta. Pohdimme sitä, mikä on perhe ja mihin sen muutoksia peilataan. Perhettä pidetään usein arkisena ja tuttuna, näin ollen jopa itsestään selvänä ja luonnollisena ilmiönä. (Forsberg 2003: 8.) Oma opinnäytetyömme ei edusta ajatusta perinteisestä perheestä. Miten reagoidaan, kun perheen muodostaa äidiksi sijoituksen kautta tullut yksin asuva nainen?

Varsinaisia tutkimuksia yksin toimivista sijaisperheistä emme löytäneet. Tutkimukset kohdentuvat yleensä joko ydinperheisiin, sijaislapsiin, sijaissisaruksiin tai biologisiin vanhempiin. Olemme tutustuneet adoption kautta vanhemmiksi tulleiden vanhemmista tehtyihin tutkimuksiin. Kuten Seija Sukulan kirjoittaman väitöskirja ”Matka äidiksi”, jonka tutkimuskohteena oli kansainvälinen adoptioprosessi yksin adoptoineiden naisten kertomana. Aineistoa Sukula on lähestynyt kriittisen perhetutkimuksen lähtökohdista, jossa tarkoituksena on ollut löytää uusia vanhemmuuden tarinoita. (Sukula 2009: 7).

Merkittäviä tutkimuskohteita sekä adoptiota että yksinvanhemmuutta käsittelevissä tutkimuksissa on ollut kiintyminen ja sen häiriöt. Keskeinen merkitys on siis ollut kiintymyssuhdeteorialla lapsen ja vanhemman välisen suhteen ymmärtämisessä. (Sukula 2009: 34.) Adoptiotutkimuksissa on selvinnyt, että yhden vanhemman perheeseen adoptoiduilla lapsilla oli vähemmän sekä käyttäytymis- että emotionaalisia ongelmia kuin kahden vanhemman perheessä. Toki ongelmia ilmeni kummankin laisissa perheissä. Tämän seikan tutkijat selittävät sillä, että lapsen on ehkä helpompi luoda suhde yhteen kuin kahteen uuteen vanhempaan (Sukula 2009: 36). Lapsen oikeuksiin kuuluu kasvaa perheessä, syntymä-, sijais- tai adoptioperheessä. (Ketola 2008: 148b.)

Koska emme ole löytäneet etsinnöistä huolimatta varsinaisia tutkimuksia yksin toimivista sijaisvanhemmista, käytämme hyödyksi mm. muita sijaisvanhemmuudesta tehtyjä tutkimuksia. Marika Pitkälä ja Ville Westerback ovat tehneet opinnäytetyön Sijaisvanhemmuuden arjen haasteet ja voimavaratekijät. He kartoittivat työssään sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhempana toimimisesta ja tavoitteina oli tuoda esille sijaisvanhemmuuden arjen haasteita sekä omia voimavaroja, jotka edesauttoivat heidän arjessa jaksamista. Heidän tekemässään opinnäytetyössä haastateltiin myös kolmea yksinhuoltajana toimivaa sijaisvanhempaa. Heidän tutkimuksessaan selkeä enemmistö sijaisvanhemmista ei saanut pidettyä vapaapäiviä ja lomia. Lisäksi useat vastaajat eivät

olleet tyytyväisiä sosiaalityöntekijältä saatuun apuun. Hoitoavun järjestäminen vapaiden pitämiseksi oli usein sijaisvanhempien kontolla. (Pitkäjärvi – Westerback 2012: 47-49.)

Yli kolmasosa sijaisvanhemmista oli kokenut sosiaalityöntekijöiltä saadun avun riittämättömäksi sekä yli puolelle vastaajista oli sosiaalityöntekijän vaihtuvuudesta aiheutunut haittaa. Sijaisvanhempien käytössä oleviin tukimuotoihin ja palveluihin oli tyytyväisiä ainoastaan puolet. Työnohjausta sai kolmasosa ja kaksi kolmasosaa ei kuulunut työnohjauksen piiriin. Kolmasosa opinnäytetyöhön haastatelluista sijaisvanhemmista koki, ettei sosiaalitoimi ollut huomionnut heidän jaksamista. Lisäksi sijaisvanhemmat toivat esille sellaista, että he eivät saa tarpeeksi informaatiota tai saatavilla olevista tukimuodoista ei haluta antaa tietoa. (Pitkäjärvi ym.2012: 63-64.)

Paula Puoliväli on tehnyt opinnäytetyön Mahdollisuus perhehoitoon, jossa hän tutki kuinka paljon sijaisvanhemmuus kiinnosti ihmisiä, jotka eivät vielä toimineet sijaisvanhempina. Lisäksi siinä selvitettiin heidän mielikuviaan ja tietouttaan perhehoidosta sekä sijaisvanhemmuudesta. Tutkimuksesta kävi ilmi, etteivät ihmiset olleet kovin kiinnostuneita toimimaan sijaisperheenä, mutta heillä oli hyvä tietämys perhehoidosta. (Puoliväli 2018: 38.)

Krokin (2009) on tutkimuksestaan nostanut esille sen miten tutkimukseen osallistuvat äidit ovat yksinhuoltajuuden kokeneet. Tutkimuksessa osa äideistä koki, että he olivat yksin olevia äitejä, koska he olivat yksin aikuisina vastuussa arjesta, eikä heillä ei ole toista aikuista jakamassa arjen iloja ja murheita. Äidit tutkimuksessa eivät kuitenkaan kokeneet olevan yksinäisiä, tämän he selittivät sillä, että heillä on kuitenkin lapset seuranaan. Yksin olevat äidit kokivat kuitenkin, että yksinhuoltajaperheenä eläminen ei ole normaalia, vaan ydinperhe edusti heille normaalia kunnon perhettä. (Krok 2009: 100-101). Krok kutsuu näitä naisia yksin oleviksi äideiksi, yksin olo tulee suhteesta ideaalikuvaan ydinperheestä ja kahdesta aikuisesta. Nämä naiset ovat ilman perheen toista vanhempaa ja kokivat tästä syystä äiteinä itsensä yksin oleviksi. (Krok 2009: 102-103).

Krok jatkaa tutkimuksessaan yksinhuoltaja naisten jaottelua ja kutsuukin naisia, jotka eivät näe ydinperhettä ideaalina, itsenäisiksi naisiksi. Tämä osa yksin olevista naisista näkee ydinperheenä vietetyn ajan epänormaalina perheaikana. Äitiys on vihdoinkin onnistunut kun on lähdetty ydinperheen huonosta ilmapiiristä ja vapauduttu miehen kontrol-

lista. Näillä naisilla ei ole ollut kokemusta kahden aikuisen vanhemmuudesta, edes omassa parisuhteessa. Yksinhuoltajuus siis nousee heillä korkealle siinä merkityksessä, että äidit kokeva olevansa nyt itsenäisiä kasvattajia. (Krok 2009: 102-103).

3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Olemme kiinnostuneita siitä, minkälaista on toimia yksinhuoltajana sijoitetulle lapselle. Työssä pohdimme etenkin seuraavia kysymyksiä: Minkälaisia haasteita ja ongelmia yksinhuoltaja kohtaa toimiessaan sijaisperheenä? Miten yksinhuoltaja jaksaa ja minkälaisia tukiverkostoja yksinhuoltajalla on? Minkälaista tukea hän tarvitsee? Tarkoituksena on tutkia, minkälaista on toimia yksinhuoltajana sijoitetulle lapselle sekä se, mikä on saanut heidät ryhtymään sijaisvanhemmiksi.

Lastensuojelupuheessa usein nähdään yhden vanhemman perhe moniongelmaisena, koska perheestä puuttuu toinen vanhempi. Oletetaan, että perhesuhteet voivat häiriytyä. (Sukula 2009: 40.) Sukulan löytämissä muissa tutkimuksissa selviää, ettei perhemuoto kerro paljoakaan perheen ajankäytöstä, muista tavoista ja suhteista tai perhedynamiikasta. Lisäksi isättömissä perheissä elävien lasten tunnesiteet äitiin ovat vahvemmat kuin kahden vanhemman perheessä. Lasten sosiaaliseen tai emotionaaliseen kehitykseen ei isättömyydellä ollut negatiivisia vaikutuksia. (Sukula 2009: 40.)

Pysyväisluontoisissa sijoituksissa on perhehoito yleensä tavoiteltavin ratkaisu. Aina ei ole kuitenkaan mahdollista sijoittaa lapsi perhehoitoon, esimerkiksi jos lapsi on erityisen vaikeahoitoinen (Sosiaaliportti, Lastensuojelun käsikirja1.) Koska sijaisvanhemmistä on huutava pula, miksi siis yksinhuoltajia ei houkutella enemmän ryhtymään sijaisvanhemmiksi tai heitä ei hakijoina tarpeeksi huomioida varteenotettavina huoltajina sijoitetuille lapsille? On siis tulevaisuudessa kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että erilaisiin perhehoidon tehtäviin tarvitaan erilaisia perheitä. (Ketola 2008: 57).

Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli, että sijaisvanhempia rekrytoivat tahot pitävät yksinhuoltajia samanlaisina mahdollisina perheinä sijoitettaville lapsille kuin kahden vanhemman perheitä. Sosiaalityöntekijät saisivat myös tietoa yksin toimivien sijaisvanhempien tarpeista ja osaisivat vastata niihin paremmin. Perhehoitoliitto julkaisee opinnäytetyöstämme kirjoittamamme artikkelin Perhehoitoa-lehdessä 3/2014.

4 Lapsen sijaishuolto

4.1 Lapsen huolto

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, sen ensimmäisessä pykälässä kirjataan lapsen huollon tarkoituksiksi turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lisäksi laki haluaa turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lakiin on myös kirjattu tae lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta, huomioon ottaen lapsen ikä sekä kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta sekä huolenpito. Lapselle on lain mukaan myös pyrittävä antamaan virikkeellinen sekä turvallinen kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus.

Lasten kasvatuksesta laki määrää lasta kasvatettavan siten, että lapsi saa osakseen turvaa, hellyyttä sekä ymmärtämystä. Kurinpidollisesti lasta ei lain mukaan saa kurittaa ruumiillisesti, alistaa, eikä kohdella muulla tavalla loukkaavasti. Lasta tulee tukea ja edistää hänen itsenäistymisensä sekä kasvamisensa vastuulliseen aikuisuuteen. (Finlex, Lastensuojelulaki).

Lastensuojelupuheessa yhden vanhemman perhe nähdään moniongelmaisena, sillä siitä puuttuu toinen vanhempi, ja näin perhesuhteiden häiriöt ovat mahdollisia. Sukulan etsimissä tutkimuksissa on tullut esiin, ettei perhemuoto kerro oikeastaan kovinkaan paljoa perheen dynamiikasta, ajankäytöstä, muista suhteista tai perheen tavoista. Lisäksi näistä tutkimuksista selvisi se, että isättömissä perheissä lasten tunnesiteet äitiin ovat vahvempia kuin perheissä, joissa on äiti ja isä. Myöskään isättömyydellä ei havaittu olleen negatiivisia vaikutuksia lasten sosiaaliseen tai emotionaaliseen kehitykseen. Näissä tutkimuksissa esitetään, että isän hoivan laatu on merkittävä tekijä. Tosin tutkimuksissa ei ole eritelty isän poissaolon syytä. Selvisi myös se, että eri perhemuotojen välillä vallitsee enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavuuksia. Se, miten perhe selviää arkipäivästä, on keskeistä. (Sukula 40-41: 2009.)

4.2 Lastensuojelu

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun keskiössä on perhe, jossa on erityisen huomion kohteena suojelutarpeen laukaissut lapsi tai lapsia. Lastensuojelun työnä on tukea näitä ihmisiä. Lastensuojelutyön tehtävä on nimensä mukaisesti suojella lapsia. Lastensuojelussa perheille annettava tuki jaetaan kolmen eri tuen piiriin, avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Avohuollon tuki tapahtuu lasta ja/tai perhettä tukemalla heidän omassa elinympäristössään. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijoittamista ennen tapahtuu huostaanotto, se on konkreettinen toimi, joka rajaa vanhempien huoltajuutta ja siirtää vastuun lapsen asioista kunnan sosiaalilautakunnalle. Huostaanotto on tarkoitettu väliaikaiseksi ratkaisuksi, sitä seuraa jälkihuolto. Lapsi tuolloin palaa syntymäkotiinsa tai siirtyy itsenäiseen asumiseen. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004: 77).

4.3 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalilautakunnan huostaan ottama lapsi. (Puonti ym. 2004: 202). Sijoitetulle lapselle on olemassa erilaisia sijaishuollon muotoja, näitä ovat muun muassa perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. Kunta, joka sijoittaa lapsen, on vastuussa siitä, että sijoitettavalle lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa parhaiten vastaava sijaishuolto- paikka ja paikan on pystyttävä tarjoamaan lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito. (Saastamoinen 2008: 27.)

Lain mukaan lastenkodit ja nuorisokodit sekä koulukodit ovat lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen tarvitsemää sijaishuoltoa. Myös muita näihin rinnastettavia yksiköt, kuten vastaanottokodit ovat laissa tarkoitettuja laitoksia (Finlex, Lastensuojelulaki 57§.) Lapsen kannalta laitoshoittoa voidaan usein pitää parhaana ratkaisuna silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen. Lisäksi laitoshuoltoon voi liittyä kiinteää työskentelyä ja yhteydenpitoa lapsen ja hänen vanhempien välillä.

On siis tärkeää erottaa sijoittaminen ja sijaishuolto toisistaan. Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa ainoastaan sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan ja tahdonvastaisissa huos-

taanotoissa hallinto-oikeuden huostaanottama lapsi (Sosiaalportti.Lastensuojelun käsikirja2.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin mukaan huostassa oli vuonna 2012 10 675 lasta. Yhteensä 3944 lasta sijoitettiin kiireellisesti vuoden aikana. Verrattuna vuoteen 2011, huostassa olleiden lasten määrä pysyi edellisen vuoden tasolla. Kiireellisesti sijoitettujen osuus kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna. Yhteensä kodin ulkopuolelle oli vuoden 2012 aikana sijoitettuna 17 830 lasta ja nuorta. Verrattuna vuoteen 2011 sijoitettuna olleiden määrä kasvoi 1,6 prosenttia (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.Tilastot.)

Näiden THL:n tilastojen mukaan huostassa olleista lapsista puolet oli sijoitettu sijaisperheisiin. Perhesijoituksina sukulais- tai läheisperheisiin oli sijoitettu 11 prosenttia lapsista. Poikien osuus kodin ulkopuolisista sijoituksista oli suurempi kuin tyttöjen. Kymmenessä kunnassa kodin ulkopuolisia sijoituksia ei ollut lainkaan.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden osuus kasvoi vuoteen 2011 verrattuna 7 prosenttia. Yhteenlaskettu määrä oli noin 87 200 lasta ja nuorta (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.Tilastot.)

4.4 Yksinhuoltajuus

Käytämme työssämme yksinhuoltaja käsitettä kuvaamaan alle 18 vuotiaan lapsen tai lapsien kanssa yksin samassa taloudessa asuvaa vanhempaa. Yleiskielessä yksinhuoltajalla tarkoitetaan tavallisesti perhettä, jossa asuu yksi vanhempi ja ainakin yksi alle 18vuotias lapsi. Yksinhuoltajien määrä on kasvanut 1970- luvulta lähtien lapsiperheiden osuudessa. Suurin kasvu tapahtui 1990- luvun laman aikana, mutta kasvu on viime vuosina taittunut. Perinteisesti yksinhuoltajuus alkaa puolison kuoleman tai lapsen syntyminen avioliiton ulkopuolella. Nykyisin suurin syy, joka johtaa yksinhuoltajuuteen on avio- tai avoliiton päättyminen. Yksinhuoltajuuden taustalla voi olla myös suunnittematon raskaus tai lapsen hankkiminen ilman puolisoa, mukaan lukien adoptiot. (Haataja 2009: 46-49).

Yksinhuoltaja lapsilla voi olla kaksi huoltajaa ja elättäjää, mutta vanhemmat eivät asu samassa taloudessa. Kuitenkin samassa taloudessa lähivanhemman kanssa voi asua uusi puoliso ja hänen lapsensa. Tällöin vanhempi ei ole oikeutettu tiettyihin rahallisiin

yksinhuoltajan tukiin. Kuitenkin etävanhemman elatusvelvollisuus lasta kohtaan ei tuoloin muutu, eikä samassa taloudessa asuvan vanhemman puolisoilla ei ole juridista elatus- tai huoltajuusvelvoitetta lapsesta. (Haataja 2009: 54-55.)

Yksinhuoltajan käsite ei ole yksiselitteinen asia, ei lainsäädännön eikä tutkimusaineistojen perusteella. Kuitenkin käsite on juridisesti ja taloudellisesti määritelty niin, että yksinhuoltajaperheessä on yksi huoltaja, joka on vastuussa perheen elatuksesta. (Krok 2009: 99) Usein yksinhuoltajat määritellään yhteen kategoriaan, he ovat yksinhuoltajia, jolloin heidän elämänsä katsotaan helposti vain yksinhuoltajuuden läpi (May 2001: 67). Asia ei ole niin yksinkertainen, tähän väitteeseen antaa vastusta Krokin (2009: 89-90) tekemän tutkimukseen osallistuneet naiset. Naiset toivat esille, että yksinhuoltajuus ei ole merkityksellinen asia pelkästään identiteetin rakentajana tai tapana arjessa. Yksinhuoltajuus on näyttäytynyt näiden äitien elämässä vain marginaalisena ilmiönä verrattuna itse äitiyteen. Yksinhuoltajuutta he ovat kuitenkin joutuneet selittämään osana perhemuotoa. Lähinnä yksinhuoltajat kokivat vain lähipiirinsä vaativan heiltä selitystä yksinhuoltajuudella.

Tässä työssämme olemme päätyneet käyttämään yksinhuoltaja käsitettä kuten Alasalmi sitä kiteyttää. *”Yksinhuoltajia ei voi laittaa samaan muottiin eikä leimata huono-osaisiksi. Yksinhuoltajia on monen laisia ja heillä on erilaisia syitä olla yksinhuoltajana.”* (Alasalmi 2011: 165). Yksinhuoltajilla on kuitenkin yhteisiä tekijöitä useita, suurimpana vaikuttajana tässä voidaan nostaa esille yhteiskunnan rakennemuutokset. Perheiden asema on muuttunut ja perheet voivat olla hyvin yksinäisiä, riippumatta niiden rakenteesta. Sukulaiset asuvat kaukana, tai heitä ei ole ja näin ollen tukea arjen pyörittämiseen ei ole tarjolla. Yhteiskunnalla on tarjota tukea yksinhuoltajille, niin taloudellista kuin konkreettistakin apua arjen pyörittämiseen. Yksinhuoltajien ongelmat ovat yleensä hyvin arkilähtöisiä ja näin ollen toisaltaan myös pieniä. Kuitenkin kun nämä arjen pienet ongelmat kasaantuvat niin niistä voi kasvaa usein ongelmavyöhytti. Yksinhuoltajat olisivat näin ollen myös helposti autettavissa. Mutta yksinhuoltajan arjen ollessa kiireistä, hän ei sitä usein jaksa hakea. (Alasalmi 2011: 163-169).

4.5 Perhe

Työssämme perheen määrittäminen on olennaista, koska opinnäytetyömme koskee perhehoitajia, sijaisvanhemmuutta. Keskeisen perhe käsitteen, ydinperheen, merkitys

on muuttunut paljon ajan saatossa. Biologisen vanhemmuuden rinnalle on noussut sosiaalinen vanhemmuus, joka sisältää juridisen ja psykologisen vanhemmuuden. Avoerot ja avioerot ovat yleistyneet, parisuhde ja vanhemmuus ovat eronneet toisistaan. Tämä johtaa siihen, että perheen kansalliset sitoumukset purkautuvat ja muuttavat käsitettä perhe. (Nätkin 2003: 20-21.)

Jokaisella on oma käsityksensä millainen perhe on. Arkikielessä pohdittuna perheeseen usein kuuluu isä, äiti ja lapset. Mutta kun perhettä lähdetään määrittelemään tieteellisesti, paneudutaan miettimään kysymystä; Mikä tekee jostakin yhteisöstä perheen. Sosiologiassa perhe määritellään siihen kuuluvien jäsenten perusteella, puhutaankin rakenteellisesta määrittelystä. Sen mukaan perheessä olevien ihmisten väliset suhteet ovat yksi edellytys. Aiemmin perhettä määriteltiin muun muassa asuinpaikan suhteen, jos asutaan eri osoitteissa, ei muodosteta yhteistä perhettä. Yhteinen asunto oli yksi määrittelyn peruste. Tässä oli kyse yhteydestä, joka kertoo perheen luonteesta ja yhteinen asunto kertoi yhteisöllisyydestä. (Jallinoja 1985: 6).

Yksinhuoltajavanhemmat toimivat vastoin monia aikaisemmin sukupolville asetettuja normeja ja arvostuksia (May 2001: 21-22). He muodostavat perheen vaikka siinä ei ole kahta vanhempaa (Krok 2009: 93). Vielä nykyisinkin elämistä ydinperheessä pidetään kuvana joka edustaa sosiaalista hyvinvointia ja näin ollen parhaana kasvupaikkana lapselle. Yksinhuoltajaperhettä on pidetty yleisesti aikaisemmin poikkeamana ydinperheestä. Suomessa on jo tosin nähty yksinhuoltajuus jo jonkin aikaan perhemuotona, eikä siihen kohdisteta enää moraalista ajatusta huonommuudesta. (Krok 2009: 94-95.)

Kriittinen perhetutkimus herättelee ajatusta siitä, että perhe-käsitteellä on rasitteita. Rasitteet johtuvat juuri näistä ennakkokäsitteistä, joita perheestä on aiemmin ollut. Perhe käsitteellä ei kriittisessä perhetutkimuksessa rajata kuuluvaksi vanhempiin ja lapsiin, vaan halutaan rikkoa määritelmän rajoja. Nykyiset miehen ja naisen muodostamat ydinperheet eroavat hyvin paljon toisistaan rakenteeltaan ja elämänvaiheiltaan. Ydinperhe käsite on muuttumassa. Ydinperheen muutokseen vaikuttaa myös se, että eri yhteiskunnissa perheellä tarkoitetaan eri asiaa. (Forsberg 2003: 10-11.)

Moderni käsitys perheestä sisältää monia kiistoja ja kamppailuja perhe-elämän oikeasta perustasta ja luonnollisesta muodosta. Modernille ajattelutavalle on ominaista, että se pitää perheessä tapahtuneita muutoksia ja perhemuotojen moninaistumista usein

sosiaalisina ongelmina. Syy tähän löytyy ydinperhe-käsitteen kyseenalaistamisesta. (Nätkin 2003: 37.)

Perheen käsite on tuottanut tieteellisessä keskustelussa kritiikkiä. Perheen käsitteen korvaamiseksi on esitetty puhuttavaksi perheistä perheen sijaan. Kiistelyn seurauksena perhe käsitteenä, on alkanut näyttää niin mahdottomalta, että yhtenäinen määritelmä on tuntunut myös mahdottomalta. (Forsberg 1998: 75.) Perheeseen voidaankin katsoa kuuluvaksi perheelle tärkeitä ihmisiä, vaikka he eivät asuisikaan edes samassa taloudesta. Ja jos perhe ymmärretään niiksi kaikiksi, jotka osallistuvat perheen arkeen, voidaankin puhua laajasta - tai verkostoperheestä. (Forsberg 1998: 181-188.)

4.6 Perhehoito

Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään (Sosiaalihuoltolaki 25§.) Perhehoitaja ei ole työsuhteessa, vaan hänellä on toimeksiantosuhde (Perhehoitajalaki 1§).

Perhehoidossa voidaan hoitaa vanhuksia, mielenterveyspotilaita, pitkäaikaissairaita, kehitysvammaisia, nuoria ja lapsia. Perhehoitoon sijoitetuista on suurin osa lapsia. Perhehoito lastensuojelussa tarkoittaa lapsen kasvatuksen, hoidon sekä muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä. Sosiaalilautakunta hyväksyy tehtävään sopivan perheen. Huostaanotetuille lapsille perhehoitoa käytetään lastensuojelussa sekä sijaishuollon muotona että avohuollon tukitoimena.

Perhehoitoa voi olla sekä pitkäaikaista että lyhytaikaista. Vaikka huostaanotettujen lasten sijoitukset ovat usein pitkäaikaisia, on huostaanotto voimassa toistaiseksi. Monilla huostaanotetuilla lapsilla sijoitustarve voidaan arvioida kestävän aikuisikään asti, jolloin sijoitetun lapsen ja sijaisperheen suhde jatkuu koko elämän. (Perhehoidon tietopaketti 2010: 5.) Lastensuojelun tarkoitus on aina ensisijaisesti auttaa ja tukea lasta hänen syntymäperheessään, jolloin sijoituksen tarve kodin ulkopuolelle vähenisi. Viranomaiset pyrkivät tukemaan myös jo sijoitetun lapsen perheiden elämää, jotta sijoitettu lapsi voisi palata perheeseensä. (Pride-kirja: 15.)

Perhehoitaja- nimike on otettu käyttöön 1992, kun uutta lakia valmisteltiin. Nimikkeellä perhehoitaja tarkoitetaan henkilöä tai henkilöitä, jotka hoitavat omassa kodissaan huostaan otettuja tai avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia tai nuoria. He voivat hoitaa myös kehitysvammaisia aikuisia, vanhuksia tai mielenterveyskuntoutujia. Hoito tapahtuu perhehoitajien/perhehoitajan omassa kodissa. Ne, jotka hoitavat lapsia ja nuoria, heistä käytetään edelleen nimitystä sijaisvanhempi. (Ketola 2008a: 18.)

Jotta perhehoito onnistuu, on ensiarvoisen tärkeää, että perhe saa oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea sijoituksen aikana. Kun tuki ja yhteistyö perheen kanssa on riittävää ja sujuvaa, helpottuu myös sijoituksen arviointi ja seuranta. Näin voidaan myös varmistaa perhehoidon laatu. Perhehoitajan lisäksi tuetaan myös koko perhettä ja tehdään yhteistyötä sijoitetun lapsen ja hänen läheisten kanssa. Jokaiselle perhehoitajalle nimitään vastuutyöntekijä, joka järjestää tarvittavan tuen. Kuitenkin tuen saatavuudessa ja järjestämisessä kuntien kesken on valtakunnallisesti arvioituna suuria eroja (Parasta perhehoitoa: 27.)

4.6.1 Tie perhehoitajaksi

Jos henkilö haluaa tulla sijaisvanhemmaksi tai perhehoitajaksi, se tapahtuu yhteistyössä kunnan, kuntien yhteisen alueellisen perhehoitoyksikön tai muun perhehoitajapalveluja tuottavan tahon kanssa. Perhehoitajaksi ryhtyvän on uuden perhehoitajalain mukaan käytävä Pride-ennakkovalmennus. Valmennuksen perusteella tehdään kirjallinen arviointi perhehoitajaksi aikovan edellytyksistä ja valmiuksista toimia perhehoitajana. Oli perhehoitajaksi ryhtyvän työkokemus tai koulutus mikä tahansa, on ennakkovalmennus oleellisen tärkeä henkilökohtaisena prosessina osa perhehoitajan tehtävään valmentautumista. Hyväksytyin Pride-valmennuksen jälkeen, tehdään toimeksiantosopimus sijoittavan kunnan kanssa. (Parasta perhehoitoa: 12.)

Parasta perhehoitoa-tietopakettissa kerrotaan sijaisvanhemmaksi ryhtyvältä edellytettäviksi valmiuksiksi seuraavia asioita. Hänellä on oltava kyky suojella ja hoivata lasta, sekä tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänen kehitykselliset viiveensä. Sijaisvanhemman on myös tuettava lapsen suhteita hänen syntymävanhempiinsa ja turvattava lapsen muiden läheisten ihmissuhteiden jatkuminen. Lisäksi hänen täytyy sitoutua lapseen ja toimia hänelle luotettavana aikuisena tarvittaessa koko elämänsä ajan ja

hänen täytyy tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. Perhehoitajaa sitoo myös elinikäinen salassapito- ja vaitiolovelvollisuus lapsen asioissa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 15§).

4.6.2 Perhehoitajan oikeus vapaaseen sekä maksettavat korvaukset

Jokainen perhehoitajaksi ryhtyvälle sijoittava kunta maksaa hoitopalkkion ja kulukorvauksen sijoitettavasta lapsesta. 1.1.2012 tullut lakimuutos määräsi hoitopalkkion vähimmäismääräksi 650 euroa kuukaudessa hoidettavaa kohti. Palkkioihin tehdään vuosittain indeksitarkistukset. Tämän minimipalkkion lisäksi kunta voi korottaa hoitopalkkiota perustuen hoidon vaativuuteen ja sitovuuteen. (Perhehoidon tietopaketti: 18) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (2010: 15) todetaan hoitopalkkion määräytymisestä, että maksettavien palkkioiden avulla mahdollistetaan lasten hoitaminen kotona, ja tämä tulee huomioida kun arvioidaan peruspalkkion lisäksi maksettavia muita korvauksia. Maksettavasta hoitopalkkiosta voi myös kieltäytyä. Maksettavien hoitopalkkioiden määrää tarkistetaan kalenterivuosittain vuoden alussa (Perhehoitajalaki 1992).

Perhehoitajalle maksetaan myös hoidosta kulukorvaus, jolla katetaan perhehoidossa olevan hoidosta ja ylläpidosta aiheutuneita kustannuksia. Tällaisia kustannuksia on muun muassa ravinto, asuminen, tavanomaiset terveydenhuoltokulut sekä muut tavanomaiset jatkuvat kulut. Perhehoitaja ei siis ole sijoitettavaan lapseen nähden elatusvelvollinen. Kulukorvaukselle on myös määrätty minimimäärä ja se on 391,58 euroa perhehoidossa olevaa lasta kohden. (Perhehoidon tietopaketti: 20.)

Sijoittava taho maksaa perhehoitajalle myös käynnistämiskorvausta, jolla katetaan perhehoidon käynnistämisestä aiheutuneita kuluja. Tällaisia kuluja voi olla esimerkiksi asuntoon kohdistuvat välttämättömät korjaus- ja muutostyöt, vuodevaatteet, kalusteet, leikkikalut, ensivaatekerta sekä erilaisia harrastusvälineitä kuten polkupyörä, sukset ja tietokone. Kunnilla on erilaisia perusteita käynnistämiskorvauksen myöntämisen perusteissa. (Perhehoidon tietopaketti: 21.)

Perhehoitajalla on myös lakisääteinen oikeus vapaaseen, jollei toimeksiantosopimuksessa ole toisin sovittu. Vapaan pituus on yksi arkipäivä kutakin sellaista kalenterikuukautta kohden, jona hän on toiminut perhehoitajana toimeksiantosopimuksen perusteella vähintään 14 vuorokautta (Perhehoitajalaki 6§).

Korvausten yhtenäistäminen ja maksettujen korvausten nousu mahdollistaa enemmän myös yksinhakijoiden mahdollisuuksia ryhtyä sijaisvanhemmaksi.

4.7 Pride-valmennus

1.1.2012 tullut perhehoitolakimuutos asetti kaikille sijais- ja adoptiovanhemmiksi pyrkiville valmennuksen pakolliseksi (Perhehoitajalaki 1§ 2. mom). Pride-valmennuksen on tarkoitus antaa mahdollisuus ennakolta perehtyä sijais- ja adoptiovanhemman tehtävään. Tavoitteena valmennuksessa, on auttaa valmennettavia ”kokeilemaan” sekä sijais- että adoptiovanhemman tehtävää. Näin on helpompi tehdä tietoinen päätös halusta ja kyvyistä ryhtyä sijais- tai adoptiovanhemmaksi. (Pride-kirja 2008: 5.)

Pride-valmennukseen on asetettu kolme tavoitetta. Ensimmäisenä halutaan jokaiselle lapselle taata tasavertainen mahdollisuus tästä hyvin valmentautuneeseen perheeseen. Toiseksi valmennuksella halutaan antaa sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitseville mahdollisuus saada etukäteen riittävästi tietoa tehtävästä. Näin valmennettavat voivat tehdä päätöksen, joka perustuu tietoon. Kolmantena tavoitteena on antaa sijais- ja adoptiovanhemmille riittävästi tietoja ja taitoja vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä kykenevät tekemään yhteistyötä lapselle tärkeiden ihmisten kanssa. Tällä halutaan taata lapselle hyvä hoito ja huolenpito. (Pride-kirja 2008: 5.)

Pride-kurssin läpikäyneillä on jokin näistä neljästä päätöksestä. Kurssin käyneillä on halu ja valmiudet ryhtyä sijais- tai adoptiovanhemmaksi. Toisena päätöksenä voi olla kurssin käyneiden tietoisuus valmiuksista, mutta heillä ei ole halua ryhtyä adoptio- tai sijaisvanhemmaksi. Kolmantena saattaa olla halu ryhtyä tehtävään, mutta henkilöillä ei ole valmiuksia siihen. Neljäntenä, kurssin käyneillä ei ole valmiuksia saati haluja ryhtyä sijais- tai adoptiovanhemmaksi. (Pride-kirja 2008: 5.)

4.8 Perhesijoituksen prosessi

Kun lapselle valitaan sijaishuoltopaikkaa, lähtökohtana sopivan perheen etsimiselle ovat huostaanoton perusteet ja lapsen tarpeet. Ensiksi kartoitetaan läheisten mahdollisuus ottaa lapsi perheeseen tai voivatko he muulla tavalla osallistua lapsen tukemiseen (LSL 32§.)

Perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeet arvioidaan ja lapselle etsitään hänen tarpeitaan vastaava sijaisperhe. Kunnilla on erilaisia arviointimenetelmiä perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeiden arviointiin. Tällaisia menetelmiä ovat esimerkiksi lastensuojelutarpeen arviointimallit, Toimi, Psyto, Keto, Rava ja Rai. Perhehoitajan/sijaisvanhemmat arvioidaan valmennuksessa ja arvioinnit sisältyvät valmennuksen kirjalliseen loppuarviointiin (Parasta perhehoitoa: 10.)

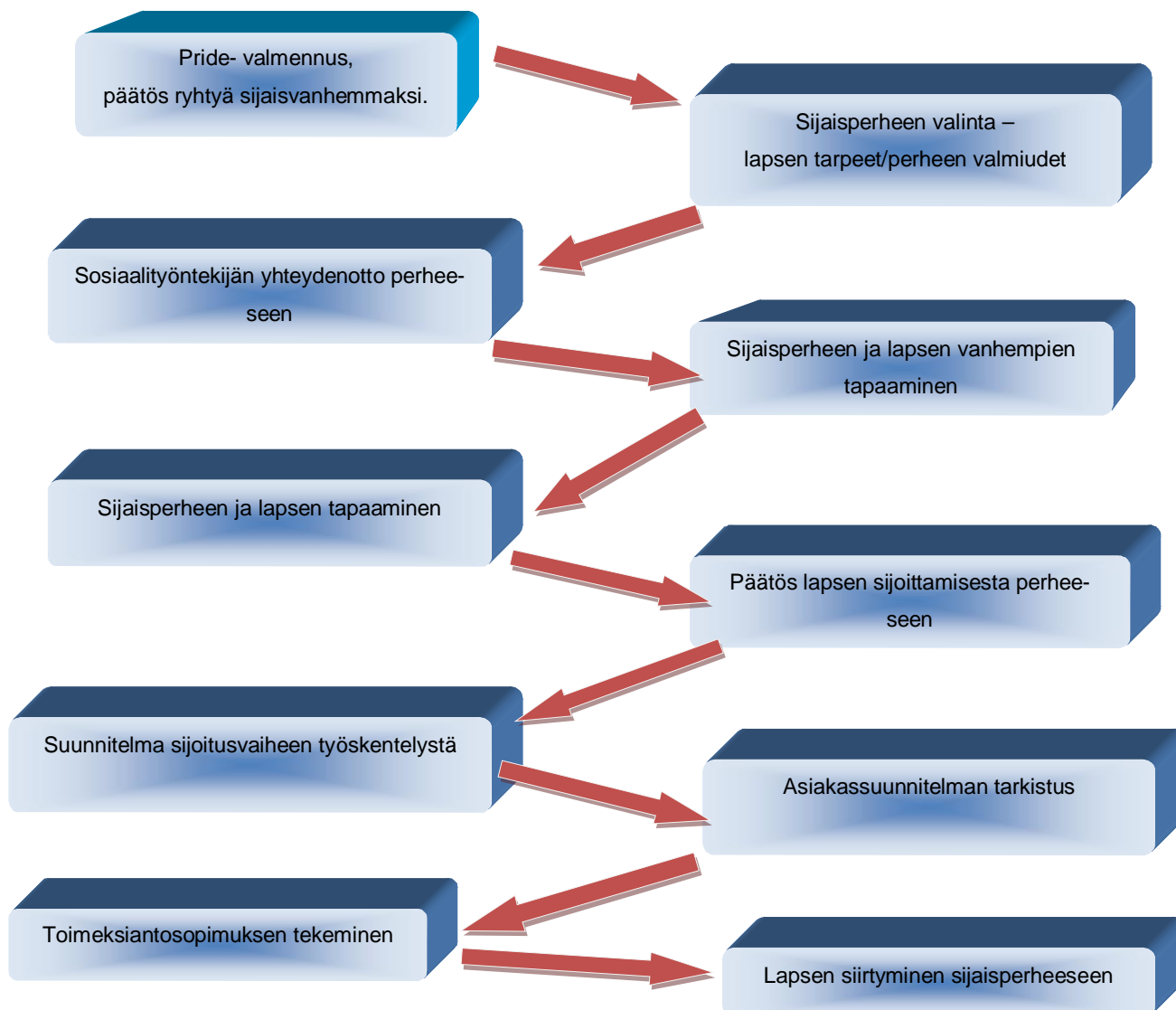
Sijoittava taho ehdottaa tiettyä lasta sijaisperheelle ja kertoo sijoitettavasta lapsesta välttämättömät tiedot. Sijaisperheelle annetaan muutama päivä aikaa miettiä, onko lapsi heidän perheeseen sopiva. Perhe voi kieltäytyä ottamasta lasta esimerkiksi siksi, että lapsi on tarpeiltaan liian vaativa. Sopivan lapsen etsiminen perheelle jatkuu.

Kun sijaisperhe hyväksyy ehdotetun lapsen, sijoittava kunta tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa. Huostaanotetulle lapselle tehdään asiakassuunnitelma, johon kirjataan sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet. Lisäksi kirjataan erityisen tuen tarve ja miten apu järjestetään lapselle. Suunnitelmaan kirjataan miten lapsen ja vanhempien ja muiden hänelle läheisten yhteydenpito toteutetaan. Lisäksi huomioidaan mahdollinen tavoite perheen yhdistymisestä lapsen edun mukaisella tavalla. Asiakassuunnitelmaa tarkistetaan tarvittaessa, mutta tarkistus on tehtävä vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelmaa voidaan täydentää tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla (LSL 31§.)

Mikäli sijoitettava lapsi tarvitsee muita palveluita, sijoittava kunta varmistaa, että perhehoitajan kotikunta pystyy järjestämään sijoitettavalle lapselle hänen muut tarvitsemat palvelut. Kunta tekee tarvittavat viranhaltijapäätökset kuten esimerkiksi sosiaali-, terveys ja opetuspalveluja koskevat päätökset.

Kaavio 1.

Lapsi tutustuu perheeseen alla olevan suunnitelman mukaisesti ja tutustumisen jälkeen muuttaa perheeseen. (Pride-kirja 2008)

5 Aineisto ja analyysimenetelmät

Opinnäytetyömme lähestymistapa on lähimpänä laadullista tutkimusta. Tässä lähestymistavassa pyritään kokoamaan tietoa monipuolisesti monella tavalla. Koska tutkimuksemme kohdentuu jo yksin toimiviin sijaisvanhempiin, tämä antaa mahdollisuuden ymmärtää tapahtumien kulkua ja muutoksia entistä paremmin.

Aineiston keruu tapahtui haastattelujen avulla, aihetta sivuavista tutkimuksista, ajankohtaisista dokumenteista ja muista median tuottamista lähteistä. Haastattelut suoritettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluina. Puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kuitenkaan kaikkia. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 47–48.)

Teemahaastattelussa kysymykset kohdennettiin tutkittaviin aihepiireihin, teemoihin. Teemoja olivat jaksaminen, sijaisvanhemmuuteen johtaneet syyt ja tuki. Haastattelussa annettiin myös tilaa sille, että meillä oli mahdollisuus avata esille tulleita asioita sekä tehdä tarkentavia kysymyksiä. Teemahaastatteluaineistosta saadaan analyysin pohjaksi selkeät teemat, tällöin aineistoa on helpompi hallita ja sitä kautta analysoida (Viinamäki – Saari 2007: 35.)

Kohdennetulle haastattelulle on myös ominaista, että haastateltavat ovat kokeneet tietynlaisen tilanteen. Haastattelu suunnattiin siis tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin ja näin ollen se toi tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelulla voidaan tutkia yksilön ajatuksia, tuntemuksia, kokemuksia ja myös sanatonta kokemustietoa. Aineistoamme varten saatava tieto on mitä suurimmalta osalta henkilökohtaista.

Teemahaastattelu voi olla joko kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen, joten se antaa mahdollisuuksia. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 47–48: Routio 2007.) Teemahaastattelun valinta tiedonkeruumenetelmäksi on oleellista, koska haastattelumuoto ottaa huomioon sen, että haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, lisäksi merkitykset syntyvät vuorovaikutuksellisessa tilanteessa. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 48: Routio 2007.)

Kuten Hirsjärvi ja Hurme (2001: 135) hyvin toteavat, tekee aineiston runsaus ja elämänläheisyys analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi, mutta samalla myös työlääksi ja ongelmalliseksi. Tämä vaihe oli myös meidän tutkimuksemme työläin vaihe. Koska molemmat meistä toimivat lastensuojelun parissa, puhumme haastateltavien kanssa ”samaa kieltä”. Tämä helpotti aineiston arviointia ja tulkintaa.

Sosiaalisten ongelmien ja yhteiskunnan ymmärtämiseksi tutkijan tehtävänä on tuottaa tieteellistä tietoa, kuitenkin vaarantamatta tutkittavan yksityisyyden paljastumista (Suomen Akatemia 2014). Yksin toimivia sijaisäitejä on kuitenkin vielä vähän ja otimme tämän huomioon aineiston keruussa sekä tulosten analyysiä kirjoittaessa, jotta henkilöllisyys ei paljastuisi. Litteroinnin ja analyysin helpottamiseksi sekä tunnistettavuuden välttämiseksi numeroimme haastateltavat. Saatamme opinnäytetyömme valmiiksi, hävitämme kaikki haastattelumateriaalit asianmukaisella tavalla.

6 Opinnäytetyön toteuttaminen

Tutkimuksen alkuvaiheessa kartoitimme haastateltavia. Jotta lupia haastatteluihin ei tarvittaisi, päätimme ottaa yhteyttä Perhehoito-lehteen ja kysyä voisimmeko saada lehteen ilmoitusta haastateltavien etsimiseksi. Lehti julkaisikin ilmoituksen ja saimme kuusi yhteydenottoa. Haastateltavat ottivat meihin yhteyden sähköpostin välityksellä ja ilmaisivat näin halunsa osallistua haastateltaviksi opinnäytetyöhömmme.

Päätimme haastatella viittä perhehoitajaa, koska nämä olivat aloittaneet sijaisperhehoitotoiminnan yksin. Viisi haastateltavaa oli myös mielestämme riittävä määrä tarvittavan tiedon keräämiseksi. Teemahaastattelututkimuksessa yleensä aineisto on näyte, joka on enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti valikoitunut joukko haastateltavia. Tällöin aineisto koostuu yleensä muiden kriteerien kuin tilastollisen edustavuuden kannalta. Tutkimus ei kuitenkaan ole vaatimaton. Vaikka aineisto on pieni, siitä voi tehdä teoreettisesti mielenkiintoisia johtopäätöksiä (Viinamäki – Saari 2007: 41). Sovimme haastateltavien kanssa heille sopivat päivämäärät ja kellonajat milloin soittaisimme tai kävisimme ja suorittaisimme haastattelun.

Koska olimme valinneet puolistrukturoidun teemahaastattelun, teimme haastatteluja varten teemarungon, jonka avulla suoritimme haastattelut, näin olisi helpompi litteroida ja analysoida aineisto. Emme kuitenkaan pidättäytyneet tiukasti etukäteen suunnitelluissa teemakysymyksissä. Teemahaastatteluissa on siis tarkoitus saada keskustelua aikaan, ei kysymys–vastaus-vuorottelua. (Viinamäki – Saari 2007: 39.)

Harjoittelimme haastatteluja haastatteleamalla toisiamme haastattelurungon avulla. Näin havaitsimme rungon toimivuuden ja pystyimme muokkaamaan kysymysten sisältöä ja järjestystä. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin haastateltavan kotona ja loput neljä suoritettiin ajan säästämiseksi sekä pitkien matkojen vuoksi puhelimitse, koska haastateltavat asuivat eri puolilla Suomea. Kaikki puhelinhaastattelut saimme suoritettua saman päivän aikana. Ehdotimme haastateltaville sähköpostitse tiettyjä päiviä haastattelulle. Kaikille haastateltaville sopi yksi tietty sama päivä, jolloin heillä oli aikaa vastata kysymyksiimme. Toivotut kel-

Ionajat menivät sopivasti eri aikoihin, joten saimme haastattelut suoritettua aamu 9:n ja kello 14:sta välillä. Kysyimme kaikilta haastateltavilta luvat haastattelun nauhoitukseen ja nauhoitimme kaikki keskustelut. Haastattelut kestivät vajaasta puolesta tunnista hieman yli tuntiin. Puhelinhaastattelut tapahtuivat toisen haastattelijan kotona, koska siellä saimme olla rauhassa, eikä ollut vaaraa ulkopuolisille häiriöille, eikä haastattelujen yksityisyys vaarantunut.

Ensimmäinen haastattelu oli hieman haastava, sillä netti ei toiminut ja teemojen aiheet olivat nettiyhteyden päässä. Haastattelussa tuli kuitenkin esille kaikki ne teemat, jotka olivat työmme kannalta tärkeitä. Tämä haastattelu osoittautui erittäin kiinnostavaksi, sillä haastateltava toimi ammatillisena sijaisperheenä. Koska haastattelu oli vielä vapaamuotoisempi kuin muut, saimme erittäin paljon muuta mielenkiintoista materiaalia työhömmme. Kaikki haastattelut sujuivat hyvässä hengessä ja saimme kaikilta luvan jälkikäteiskysymyksille, mikäli niitä tulisi. Molemmat sekä haastattelimme että litteroimme haastatteluja.

7 Tutkimustulosten esittely ja johtopäätökset

Haastatteluun osallistui viisi sijaisäitiä, iältään he olivat 41- 62-vuotta. Kaikilla oli jonkin asteinen sosiaalialan koulutus, lisäksi yhdellä oli ylempi korkeakoulututkinto. Koulutuksia oli esimerkiksi lastentarhanopettaja, erikoissairaanhoitaja, lähihoitaja (suuntautuminen nuoret ja lapset), psykoterapeutti, lastentarhanopettaja ja luokanopettaja. Muutamilla haastatelluista oli useampi koulutus. Sijoitettuja lapsia heillä oli yhdestä neljään, sekä tyttöjä että poikia. Mielenkiintoista oli, että kenelläkään haastateltavista ei ollut omia biologisia lapsia. Sijaisäitien sijoitetut lapset olivat hyvin eri-ikäisiä. Kahden äidin lapset olivat leikki-ikäisiä, kolmen äidin lapsista kaksi oli esiteini-iässä, kolme lapsista oli juuri saavuttanut täysi-ikäisyyden ja loput olivat jo aikuisia ja muuttaneet pois kotoa. Lapset sijoitettiin heille hyvin eri-ikäisinä, yhdeksästä kuukaudesta kuuteentoista vuoteen. Lisäksi kaikki sijaisäidit olivat aloittaneet sijaisperhetoiminnan yksin. Tässä luvussa esittelemme tutkimushaastattelujen tuloksia haastatteluista esille tulleiden teemojen ja tutkimuskysymysten näkökulmasta.

7.1 Polkuja sijaisäitiyteen

Ensimmäisenä varsinaisena haastattelukysymyksenä halusimme tietää miten heistä oli tullut sijaisäitejä. Kaikilla haastateltavilla oli erilaiset motiivit ja taustat tulla sijaisäideiksi. Kolme sijaisäitiä oli etukäteen miettinyt sijaisvanhemmuutta, mutta heilläkin oli erilaiset intressit lähteä sijaisvanhemmaksi. Yksi oli aina halunnut omia lapsia, mutta tämä ei ollut mahdollista. Hän ei halunnut lähteä ulkomaiseen adoptioprosessiin ja sijaisvanhemmuus oli tie perheen perustamiseen. Yksi sijaisäiti oli ollut aina kiinnostunut sijaiskotitoiminnasta. Hän oli myös ollut opiskeluaikana työssä sijaisperheessä ja siellä kuuli, että yksinäisetkin voivat ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Eräällä sijaisäidillä oli motiivina ollut uuden sisällön löytäminen elämään.

Kahden sijaisäidin kohdalla oli sijoitus tullut työn kautta. Toinen oli ollut sairaalassa sairaanhoitajana ja siellä toiminut lapsen pitkäaikaisena omahoitajana. Ja toinen oli ollut opiskeluaikana kriisikodissa työssä ja sijoitus tuli sitä kautta. Näillä molemmilla sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen vaikutti kiintymyssuhteen syntyminen.

Sitten tota tää lapsi kiinty niin kovasti muhun, ettei sen olemisesta tullut siel kriisikodissa mitään, että tehtiin päätös, että joko mun pitää lopettaa siellä se työ tai sitten pitää miettiä jotain muuta vaihtoehtoa ja se muu

vaihtoehto olis sit se että se sijoitettais sit meille. että vähän niinku yllättävä sijoitus. (H5)

Syyt ryhtymiseen yksin sijaisvanhempana olivat kaikilla hieman erilaiset, mutta kaikki olivat tarkkaan harkinneet asiaa monelta kannalta. Haastateltavat toivat esille samantlaisia arjen haasteita kuin Alasalmi omissa tutkimuksissaan (Alasalmi 2011: 163-169). Yksin eläminen ei ole este sijaisvanhemmuudelle, mutta siihen ei voi ryhtyä kevyin perustein. Raha ei saa olla motiivi sijaisvanhemmuudelle sekä talous ja tukiverkosto pitää olla kunnossa ennen sijaisvanhemmuutta.

7.3 Tukiverkostot ja tuki sijoituksen aikana

Yksi tärkeistä teemoistamme oli tuen ja avun saanti. Osa äideistä koki saaneena tukea liian vähän. Tukimuotoja oli kuitenkin useita erilaisia. Yhdeksi tärkeäksi tukimuodoksi koettiin työnohjaus, mutta sijaisäideistä ainoastaan yhdellä oli säännöllistä työnohjausta.

Sitten totakyl mun mielestä se työnohjaus olis ollu siinä niinku jo alkuvaiheessa aika tärkeä, mut sitä ei siinä vaiheessa osannut ees vaatiakkaan. (H5)

Lisäksi yksi sijaisäiti oli saanut työnohjausta viisi kertaa vain lapsen oireillessa pahasti.

...hyvin heikosti olen saanut. Paitsi sitten tossa kun tää mun poika oli kuustoista vuotias silloin hänellä alkoi pahat ongelmat ja kriisit, nii silloin sain sellaista yksilöllistä työnohjausta. että sitä mä sitten sain sainko mä nyt viis kertaa. Sain nyt jonkun kerran kumminkin. Mutta hyvin heikkoa se tuki on ollut mitä tuolta on tullut kaupungilta. (H5)

Kahdelle oli tarjottu työnohjausta, toisen työnohjaus oli mahdollisesti alkamassa vuoden 2014 puolella, mutta toinen ei ollut kokenut sitä "mun jutuksi". Kokeneena sijaisäitinä hän sen sijaan koki mentoroinnin paremmaksi tukimuodoksi. Viralliset mentoritaapaamiset oli kerran kuussa, mutta ne ovat nyt loppuneet. Sijaisäiti kertoi, että yhteydenpito mentoriin on kuitenkin jatkunut. Lisäksi sijoittavan tahon asiakasohjausluotsista on työntekijä käynyt tapaamassa kolme kertaa pitkäaikaissijoituksen aikana. Lapsi kävi kaksi kertaa viikossa ryhmäperhepäiväkodissa.

Erään äidin mielestä pysyvä sosiaalityöntekijä oli jo sinänsä tuki. Hän oli myös saanut kaupungin kustantamaa hoitoapua kerran viikossa ja äiti oli iloinen päästessään lisäksi kerran vuodessa kaksipäiväisille koulutus- ja virkistyspäiville. Yksi sosiaalityöntekijä oli ”*hyttännyt*” sijaisäitejä yhteen ja nyt heillä on ”sijaisäitien aamukahvit”- tapaamisia. Lisäksi perhetyöntekijä käy yhden perheen luona joka toinen viikko.

Eräällä sijaisäidillä oli työntekijöiden vaihtuvuuden takia alkuun hankala saada juuri minkäänlaista tukea ja sitten saatu tuki riippui täysin työntekijästä. Sitä joko oli tai ei ollut juuri ollenkaan. Perhehoitoliiton tullessa sijaisäiti pääsi koulutusviikonloppuihin, mutta sijoituslapset olivat siinä vaiheessa olleet hänellä jo reilusti yli kymmenen vuotta. Hän olisi kaivannut tukea jo sijoituksen alkuvaiheessa. Yhden lapsen kohdalla, sosiaalityöntekijä vei ja toi lapsen valvottuihin tapaamisiin.

Halusimme myös tietää, olisivatko sijaisäidit kokeneet tarvitsevansa lisätukea arjessa. Kolme sijaisäideistä ei kokenut tarvitsevansa lisätukea tällä hetkellä arkeensa. Kahdella sijaisäideistä olisi ollut lisätuen tarvetta. Jo eläkkeellä oleva sijaisäiti olisi toivonut saaneensa tukea sijoitusten aikana. Hän mainitsi esimerkkinä lastenhoitoavun asioiden hoitamiseen. Joillakin äideillä oli haasteita toimiessaan lasten biologisten vanhempien kanssa ja niihin olisi toivottu sosiaalityöntekijöiden apua eli niin sanottua ”*puskuria*” sijaisäidin ja biologisten vanhempien välille. Lisäksi kaivattiin sijoituksen alussa työnohjausta sekä vertaistukea.

Sijaisvanhemmille kuuluu nykyisen lain mukaan kalenterikuukautta kohden yksi arkipäivä vapaata. Halusimme myös tietää, olivatko äidit saaneet laissa määrätyt vapaat pidettyä ja kuka hoiti lapsia vapaan aikana. Yksi sijaisäideistä oli saanut erillistä korvausta sijoittavalta taholta vapaiden pitämiseksi. Pääasiassa sijaisäitien vapaiden aikana lapset olivat sijaisäitien sukulaisten ja ystävien luona. Sukulaisia olivat muun muassa omat vanhemmat ja sisarukset. Yksi sijaisäideistä ei ollut pitänyt vapaita kahteen ja puoleen vuoteen yhtään. Hän koki, että on helpompaa olla lasten kanssa ilman vapaa-päiviä, sillä varsinkin pienemmät pojat ”*kostavat niin verisesti*”, ettei loman pitäminen kannata. Sijaisäidit eivät kuitenkaan tuoneet esille tarvitsevansa enempää varsinaisia vapaapäiviä työstään lasten kanssa. Ainoastaan asioiden hoitamiseen kaivattiin vapaata.

Mut mulle nää on aina ollu sillai mun perhe, niin enhän mä omasta perheestäni ota lomaa. (H4)

Jaksamisen kannalta, yksin sijaisäitinä toimivien, olennainen asia ovat toimivat ja hyvät tukiverkostot. Kaikkien haastateltavien tukiverkosto oli koostunut sukulaisista ja ystäivistä, lisäksi osalla tukiverkostoon kuului hyvä sosiaalityöntekijä ja toiset sijaisäidit. Ajan myötä osalla tukiverkosto on kuitenkin kutistunut esimerkiksi omien vanhempien ikääntymisen vuoksi. Lisäksi joillakin oli ystäväpiiri muokkaantunut ja hieman kutistunut ajan saatossa.

Sijaisäitien jaksamisen kannalta hyvät tukiverkostot vaikuttivat olevan olennaisen tärkeitä. Sukulaiset ja ystävät esitettiin tärkeimmiksi tuiksi. Lisäksi aktiivinen ja hyvä sosiaalityöntekijä oli tärkeä tuen muoto. Vertaistuen merkitys korostui varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa ja vertaistuesta saattoi kasvaa myös tärkeä ystävyysuhde. Kaikki sijaisäidit kokivat jaksavansa hyvin lasten kanssa, vaikka olivat yksin. Kukaan ei kuitenkaan kokenut olevansa yksin vaan he muodostivat perheen. Yksinhuoltajat muodostavat perheen ilman kahta vanhempaa ja heidät onkin jo jonkin aikaa nähty perhemuotona, eikä sitä enää pidetä moraalisesti huonona. (Krok 2009: 93-95.)

Tuen saanti koettiin erittäin tärkeäksi jaksamisen kannalta. Alueelliset erot sekä sosiaalityöntekijän aktiivisuus vaikuttivat tuen saantiin. Myös sosiaalityöntekijä oli tuki sijaisäideille ja heidän tukea toivottiin lisää. Osa sai tukea niin paljon, että sai valita parhaan tuen muodon ja osa kaipasi lisätukea tai tukea ylipäättänsä. Tuen muodot ja tuen saanti on parantunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Pride-koulutus on myös tuonut tietoisuutta sijaisvanhempien oikeuksista erilaisiin tukiin sekä mahdollisuuksista osallistua koulutuksiin. Lähes kaikilla sijaisäideillä oli tarvetta lastenhoitoapuun arkiasioiden hoitamiseksi. Lainmukaisten vapaiden pitäminen ei onnistunut kaikilta, mutta äidit eivät kokeneet sitä suureksi ongelmaksi. He eivät kokeneet tarvitsevansa sinänsä lomaa omasta perheestään, vain pieniä vapaa-hetkiä itselleen ja asioiden hoitoon.

7.4 Sijaisvanhemmuuden haasteet

Halusimme tietää minkälaisia haasteita yksin toimivat sijaisäidit kohtaavat. Eräs sijaisäiti toi esille omalla kohdallaan ainoastaan lasten toistuvat pettymykset biologisiin vanhempiin. Hän koki turhahautuvansa kun ei voi muuta kuin yrittää kannatella lasta näissä tilanteissa. Kolmella muulla haastatelluista oli myös haasteita biologisten vanhempien kanssa. Yksi koki ongelmaksi sen, mitä lapsi teki kotilomien aikana ollessaan

biologisilla isovanhemmilla. Lisäksi hankaliksi koettiin lasten ikäkausien tuomat haasteet, lasten terveysongelmat ja lapsen kulttuuritaustan sekä alkuperäiskielen säilyttäminen. Kiintymyssuhteen luominen toi omia haasteita yhdelle haastatelluista.

Arjen toiminnan ja yksinhuoltajuuden haasteena tuli esille pienten lasten hoitamiseen liittyvät käytännönasiat, kuten ulos lähteminen kahden pienen lapsen kanssa sekä saunominen. Lasten kotiutuminen sijaisperheeseen aiheutti myös haasteita.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuminen useasti koettiin haasteelliseksi, sekä sijaisäidin että lasten osalta. Lisäksi sijoittavalta taholta lapsesta tulovaiheessa saatujen tietojen riittämättömyys koettiin vaikeuttavan elämää.

Sitten on ollut myös nää tiedot, kun hän tuli niin ei ollut niin paljoa tietoa hänestä ja sen saanti on ollut sellaista aika haastavaa. Lisäksi viel', sitten mä sanon lisää, että sosiaalityöntekijät on vaihtunut ihan hirveeseen tahtiin niin se on joka kerta se päivittäminen aina sinne et missä mennään ja mikä on...(H5)

Monet haasteet olivat samankaltaisia kuin muillakin yksinhuoltajaperheillä sekä osittain myös kahden vanhemman perheillä. Haasteet liittyivät arkisiin ongelmiin kuten esimerkiksi lasten ikäkausien tuomiin haasteisiin, terveysongelmiin sekä pienten lasten hoitamiseen liittyviin käytännön asioihin. Erilaisina ongelmina sijaisäidit ilmaisivat heidän kohtaamat haasteet lasten biologisten vanhempien kanssa. Lasten kiintymyssuhteen muodostuminen sijaisvanhempaan tuli esille joillakin sijaisäideillä. Pysyvän sosiaalityöntekijän puuttuminen koettiin vaikeuttavan arjen toimivuutta, lisäksi oman sosiaalityöntekijän vaihtuvuus vaikeutti yhteydenpitoa ja tiedonsaantia. Samaan päätelmään sosiaalityöntekijöiden toiminnasta ja sen vaikutuksista päätyivät myös Pitkälampi ja Westerback omassa opinnäytetyössään (Pitkälampi ym. 2012: 63-64).

7.6 "Tää on just sitä, mitä mä oon aina halunnut"

Meitä kiinnosti eritoten sijaisäitien tyytyväisyys ratkaisuun ryhtyä sijaisäidiksi yksin ja voisivatko he suositella muillekin yksin eläville sijaisvanhemmuutta. Kenelläkään haastatelluista ei myöskään ollut parisuhdetta ryhtyessään sijaisvanhemmaksi. Kaikki sijaisäidit olivat erittäin tyytyväisiä ratkaisuun ryhtyä yksin sijaisvanhemmaksi, vaikka vaikeuksia on myös ollut. Eräs sanoi olevansa tyytyväisempi, onnellisempi ja tasapainoisempi kuin koskaan ennen verrattuna siihen kun kävi kodin ulkopuolella työssä.

Isoäitinä oleminen koettiin ihanaksi asiaksi, vaikka lapset tai lapsenlapset eivät olleet biologisia.

...ainakin olen ollut ihan hirveen tyytyväinen. Nyt mul on ollut lapsia ja lapsenlapsia viis kappaletta. Mä oon mummu heille ihan siinä kuin kuka tahansa muu, että tota nytkin koko katras miniöineen ja vävypoikinensa kaikki niin kokoonnutaan jouluks tänne niin mikä sen ihanampaa. Et tota, mulle ne on edelleen mun lapsia, ja mua ne edelleen kutsuu äidiks ja ne tulee tänne ihan niinku normaalisti. (H4)

Vain yksi haastateltavista leikillisesti kommentoi:

No kyllähän sitä välillä miettii mitä on tullut tehtyä mutta kyllä oon tyytyväinen, että tässä kävi sitten silleen että poikahan adoptoitiin kun poika täytti 18 vuotta. (H5)

Kaikki haastateltavat kokivat, ettei yksin eläminen ole este sijaisvanhemmuudelle.

Mä en oo nuori, mä en oo köyhä, mä en oo täs vastentahtosesti. (H1)

Yksi kuitenkin pohti sitä, olisiko ryhtynyt sijaisvanhemmaksi, mikäli hänellä olisi ollut omia biologisia lapsia.

Niin en mä tiedä, et haluaks mä altistaa niitä biologisia lapsiani kaikelle sille, mitä sijaisvanhemmuuteen kuuluu. Nyt mä en altista mitään muuta kuin itseni. Ja mä tiedän, et mä kestan, jaksan ja osaan. Mä oon aikuinen. (H1)

Kaikki painottivat asian tarkkaa harkintaa monelta kannalta. Haastateltavien mielestä talouden sekä tukiverkoston pitää olla kunnossa, eikä sijaisvanhemmaksi kannattaisi ryhtyä rahasta. Sijaisvanhemmaksi haluavan pitäisi myös ymmärtää, että lapset tarvitsevat paljon aikaa ja niiden kanssa pitää todella olla ja touhuta. Esille tuli myös ehdotus olla alkuun esimerkiksi tukiperheenä. Yksi äiti toi esille, että jollakin tutulla yksin toimineella sijaisäidillä oli ollut paljon vaikeuksia sijaislapsen kanssa ja lapsi vuoden kuluttua sijoitettiin sukulaiselle. Alalle soveltuva luonne koettiin myös tärkeäksi eikä parisuhteen puutetta pidetty ongelmana ryhtyä sijaisvanhemmaksi.

Mä oon kauheen ilonen siitä, et asenteet on muuttunu, niin että on uskallettu lähteä rekrytoimaan sinkkunaisia. (H1)

Kysyimme myös oliko haastatelluilla jotakin muuta, mitä halusivat tuoda esille kysymysten ulkopuolelta. Esille nousi se, että sosiaalityöntekijöiltä toivottiin aktiivisuutta erityisesti silloin, kun sijaisvanhempia on yksin. Lisäksi sijoitettavan lapsen hoitoisuuteen,

sekä tämän vanhempiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota kun harkitaan sijoitusta yksin toimivalle.

Kyllä siis niinku sosiaalityöntekijältä toivosin, että ne olis niinku sillai aktiivisia aivan erityisesti silloin kun on yks vanhempi. Että mulla on ollu niinku hyvä sosiaalityöntekijä, joka on huolehtinu ja sitte vielä siinä, että ketä sijoittaa, niin tota, ei kyllä kannata ihan äärimmäisen vaikeaa tapausta ajatellaakaan, että kyllä saa miettiä, että minkälaisia lapsia on ja minkälaisia vanhempia on. Ja se aktiivinen yhtys sosiaalityöntekijään, se on tärkeä. (H3)

Kaikki sijaisäidit olivat koulutettuja, taloudellisesti hyvin toimeentulevia ja olivat itse valinneet sijaisäiteyden yksin. He olivat myös tyytyväisiä päätökseen ryhtyä sijaisäidiksi ja kokivat olevansa oikeita perheitä. Yksinhuoltajia on monenlaisia ja heillä on eri syitä olla yksinhuoltajia, heitä ei voi asettaa samaan muottiin, eikä leimata huono-osaisiksi (Alasalmi 2011: 165). Yhteistä heillä oli se, ettei kenelläkään ollut biologisia lapsia.

Yksin sijaisvanhemmuuteen ryhtymistä on syytä harkita tarkkaan, vanhemmuus tuo paljon iloa elämään, mutta myös paljon haasteita. Ystävyysuhteet joutuvat koetukselle ja osa ystävistä voi kadota, mutta myös uusia ystävyysuhteita tulee vanhemmuuden myötä. Toki voi ryhtyä sijaisvanhemmaksi ilman jonkinasteista sosiaalialan koulutusta, mutta alan koulutus helpottaa varmasti arjessa.

Haastateltavat eivät kokeneet olleensa sen erilaisempia yksinhuoltajaperheitä kuin biologisten lasten kanssa yksinhuoltajana olevat vanhemmat. Tietenkin erona oli se, että he joutuivat olemaan tekemisissä lasten biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden kanssa, mutta näin tekevät kaikki sijaisvanhemmat. Sijaisvanhemmuus oli heille väylä saada oma perhe.

10 Pohdinta

Opinnäytetyömme aihe oli meille molemmille tuttu ja näin myös erittäin kiinnostava. Olemme kumpikin toimineet lastensuojelun sijaishuollon piirissä, toinen laitoshuollossa ja toinen toimii sijaisvanhempana yksin. Meillä oli siis läheinen kosketuspinta aiheeseen, mutta pyrimme suhtautumaan aiheeseen avoimesti sekä kriittisesti ja uskomme näin myös toimineemme. Osa opinnäytetyömme tuloksista ei tullut meille yllätyksenä ja näin saimme vahvistuksen uskomuksillemme.

Yhteistyömme sujui opinnäytetyön toteutuksessa erittäin hyvin. Molemmilla oli opinnäytetyön toteutuksesta ja muistakin aiheista samanlaiset näkemykset. Teimme kumpikin osaltamme paljon työtä, molemmat haastattelivat, litteroivat ja keräsivät muuta kirjallista aineistoa. Analysoimme tulokset yhdessä ja keräsimme aineiston kokoon. Oli ilo työskennellä samanhenkisen opiskelukaverin kanssa ja tämä helpotti suuresti työn tekoa.

Haastattelimme viittä sijaisvanhempaa, määrä ei ole suuri, mutta riittävä laadulliseen tutkimukseen. Haastattelutuloksia ei voi täysin yleistää, mutta tulokset ovat suuntaa antavia. Osassa kysymyksissä vastaukset eivät olennaisesti poikenneet toisistaan, joka vahvistaa opinnäytetyömme tuloksien luotettavuutta. Lisäksi luotettavuutta lisää se, että teimme saaduista vastauksista samoja johtopäätelmiä kuin Pitkälampi ja Westback omassa opinnäytetyössään.

Haastateltujen perhehoitajakokemus vaihteli pitkään perhehoitajana toimineista vastaalkajiin. Tämä antoi aikaperspektiiviä tarkastella myös sijoitustoiminnan muuttumista. Sijaisvanhempien tukimuodot sekä palkkiot ovat parantuneet sekä lakimuutosten että tutkimusten ansiosta. 1980-luvulla aloittaneet eivät saaneet yhtä hyviä tukia sekä taloudellisesti että muiden tukien muodossa kuin 2010-luvulla aloittaneet. Tosin osa saaduista tuista on edelleenkin riippuvaisia sijoittavasta tahosta ja sosiaalityöntekijöiden aktiivisuudesta sekä taidoista ja halusta. Saatu ja oikein kohdennettu tuki auttaa sijaisperheitä jaksamaan paremmin.

Opinnäytetyön prosessi kesti elämäntilanteidemme vuoksi melko pitkään. Haastattelujen ja analyysinteon aikataulut olisivat voineet olla lähempänä toisiaan, jolloin prosessi olisi tiivistynyt ja jäsentynyt kirjallisuudenkin osalta nopeammin. Toisaalta haastattelu-

jen suorittamisen ja analyysin sekä varsinaisen kirjoittamisprosessin väliaika mahdollisesti opinnäytetyön tutkimuskysymysten syvällisen pohdinnan. Vaikka meillä oli aikaa runsaasti, olisi sen voinut käyttää tehokkaammin. Aiheen läheisyys ja kiinnostavuus auttoi meitä motivoitumaan työn loppuun saattamiseksi. Tulosten analysointivaihe oli yllättävän aikaa vievä ja haastava.

Tutkimusta analysoidessa, meille nousi mieleen uusia kysymyksiä, joihin olisi ollut kiinnostavaa saada vastauksia. Toisaalta joku viisas on sanonutkin, että juuri kuin sain vastaukset valmiiksi, kysymykset vaihtuivat! Emme lähettäneet haastateltaville etukäteen kysymyksiä, se oli ehkä virhe. Muutama haastateltava esitti haastattelun lopussa, että olisi halunnut kysymykset etukäteen pohdittavaksi. Jos haastateltavat olisivat saaneet kysymykset etukäteen, olisimme voineet saada syvällisempiä vastauksia kysymyksiimme ja näin enemmän tietoa. Toisaalta etukäteen saadut kysymykset olisivat voineet antaa liian pohdittuja vastauksia. Haastateltavat vastasivat kuitenkin hyvin avoimesti ja laajasti kysymyksiimme.

Opinnäytetyömme aiheet rajautuivat tiettyihin aihepiireihin yksin sijaisvanhempana toimimisessa. Näin ollen aiheesta jäi paljon tutkittavaa ja tässä olisi tarvetta myös jatko-tutkimukselle. Koska sijaisvanhempia tarvitaan yhä lisää, pitäisi myös ymmärtää rekrytointiprosessissa yksin toimivien sijaisvanhempien potentiaalisuutta.

Yhteiskunnassa on monen muotoisia perheitä, eikä ainoa sijaisperheen malli voi olla niin sanottu perinteinen perhemalli, jossa on sekä isä että äiti. Uusia sijaisperheitä rekrytoivien tahojen olisi hyvä pitää myös yksinäisiä henkilöitä vartenotettavina sijaisperheinä. He voivat tarjota lapselle juuri sitä yksilöllistä hoivaa, jota sijoitettu lapsi tarvitsisi. Tärkeintä olisi ottaa huomioon juuri se, mitä huostaan otettu lapsi tarvitsee, missä hän saisi parhaan hoidon sekä antaa riittävästi oikeanlaista tukea sijoituksen aikana.

Lähteet

Finlex 1993. Lainsäädäntö. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>> luettu 14.2.2013.

Finlex 1993: Lainsäädäntö. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1993/361. Verkkodokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#a361-1983>.
Luettu 17.2.2014.

Finlex 2013. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>> luettu 26.2.2013

Forsberg, Hannele – Nätkin, Ritva 2003. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino.

Forsberg, Hannele 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntija kulttuurista. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino oy.

Forssén, Katja - Haataja, Anita - Hakovirta, Mia (toim.) 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitos tutkimuksia D 50/2009. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Eskola, Jari- Suoranta, Juha 2001: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hakkarainen, Pirjo - Kuukkanen, Maria - Piispanen, Hannu 2012: Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. Keuruun Laatupaino.

Hirsjärvi, Sirkka- Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Hujala, Anne (toim.) - Puonti, Annamaija – Saarnio, Tuula 2004: Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy.

Kela. Lakipalvelu 3.4.1992. Lainsäädäntö. Verkkodokumentti.
<<http://plus.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/19920312>> luettu 14.4.2014

Ketola, Jari (toim.) 2008a. Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Juva: WS Bookwell Oy.

Ketola, Jari (toim.) 2008b. Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2014. MLL-Blogi. Ihmisoikeuksia kunnioittava yhteiskunta on myös lapselle paras. Verkkodokumentti.

<http://www.mll.fi/blogi/?x16855855=w20283009>. Luettu 3.5.2014

May, Vanessa 2001. Lone motherhood in Finnish women's life stories. Åbo: Åbo Akademi University Printing House.

Pirkanen, Eija. 2011. Sijaisperhe asiakkaana perheneuvolassa. Lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön erikoistumiskoulutus. Lapsi- ja nuorisotyön erikoisala.

Pitkäjärvi, M. & Westerback, V. 2012: Sijaisvanhemmuuden arjen haasteet ja voimavaroiteijät. Kyselytutkimus sijaisvanhempana toimimisesta. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan koulutusohjelma.

Pride-kirja 2008: Pride-valmennus sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Pesäpuu ry.

Puoliväli, Paula. 2012. Mahdollisuus perhehoitoon. Opinnäytetyö. Vaasan ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma.

Rönkä, Anna – Kinnunen, Ulla (toim.) 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu. Otavan Kirjapaino Oy.

Saastamoinen, Kati, 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki. Edita Prima Oy.

Sijaisvanhemaksi.fi n.d. Ajoissa kotiin. Verkkodokumentti.

<<http://www.sijaisvanhemaksi.fi>> Luettu 1.10.2012.

Sukula, Seija 2009. Matka äidiksi. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja 2014. Verkkodokumentti.

<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[Fl/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-Fl/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset)> Luettu 17.2.2013

Sosiaaliportti 2014. Lastensuojelun käsikirja. Verkkodokumentti.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>> Luettu 17.2.2013

Suomen Akatemia 2014. Eettiset ohjeet. Verkkodokumentti.

<<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/periaatteet#3>> luettu 26.4.2014

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Lastensuojelu 2012. Tilastot. Verkkodokumentti.

<http://www.thl.fi/fi-FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu> Luettu 14.4.2014.

Viinamäki, Leena – Saari, Erkki (toim.) 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Haastattelupyyntö Perhehoitoa lehdessä 1/2013

Yksin toimivat sijaisvanhemmat!

Olemme aikuisopiskelijoita Metropolia AMK:sta ja valmistumme sosionomeiksi. Toinen meistä toimii yksinhuoltajasijaisvanhempana ja toinen työskentelee lastensuojelun laitoksessa.

Teemme opinnäytetyötä yksin toimivista sijaisvanhemmista. Tarvitsemme työhömmme kokemuseräistä tietoa yksin toimivilta sijaisvanhemmilta. Haastattelu voi tapahtua joko kasvotusten tai täyttämällä kyselylomakkeen. Olemme kiinnostuneita mm. siitä, minkälaista on toimia yksin sijaisvanhempana, minkälaisia haasteita tai ongelmia he ovat kohdanneet sekä minkälaisia tukiverkostoja heillä on. Tästä aiheesta ei ole tehty tutkimuksia, ja siksi aihe on erityisen tärkeä ja kiinnostava. Haastateltavien yksityiset tiedot eivät tule julki työssämme.

Voit ottaa meihin yhteyttä sähköpostilla. Arvokasta ja tärkeää kokemustasi tarvitaan!

Haastattelukysymykset

Taustatietokysymykset

1. Haastateltavan ikä
2. Koulutus
3. Sijoitettujen lasten lukumäärä
4. Lasten iät
5. Lasten sukupuolet
6. Milloin lapset ovat tulleet
7. Onko omia biologisia lapsia

Varsinaiset tutkimuskysymykset

1. Mikä sai sinut ryhtymään sijaisvanhemmaksi
2. Minkälaista tukea olet saanut sijoittavalta taholta
3. Koetko tarvitsevasi lisätukea ja minkälaista se tuki olisi
4. Miten lomitus on järjestetty
5. Minkälaisia haasteita olet kohdannut sijoituksen aikana
6. Minkälainen tukiverkosto sinulla on
7. Oletko tyytyväinen ratkaisusi ryhtyä sijaisvanhemmaksi
8. Voisitko suositella muille yksineläjille ryhtymistä sijaisvanhemmaksi
9. Onko sinulla vielä jotain mitä haluaisit sanoa tai jotain mitä ei osattu kysyä

Perhehoitoa-lehden 3/2014 julkaisema artikkeli:

Teksti Miia Käsnänen ja Kirsi Saura, Metropolia AMK:n opiskelijat

”Tää on just sitä, mitä mä oon aina halunnut”

Yksinhuoltaja-sijaisvanhemmille tukiverkosto on tärkeä

Yleensä sijaisperheeseen kuuluu sekä äiti että isä, mutta Suomessa on myös yksinhuoltajia, jotka pärjäävät arjessa hyvin ja pystyvät tarjoamaan hyvät kasvuolot sijoitetuille lapsille. Sosionomin opintojemme opinnäytetyössämme tarkastelimme etenkin sitä, millaista on toimia sijaisvanhempana yksin. Minkälaisia haasteita he kohtaavat, minkälaiset tukiverkostot auttavat ja tukevat heitä ja mikä on saanut heidät ryhtymään sijaisvanhemmaksi yksin?

Koska sijaisvanhemmista on huutava pula, miksi siis yksinhuoltajia ei houkutella enemmän ryhtymään sijaisvanhemmiksi tai heitä ei hakijoina tarpeeksi huomioida varteenotettavina sijaisvanhempina sijoitetuille lapsille? Olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota siihen, että erilaisiin perhehoidon tehtäviin tarvitaan erilaisia perheitä. Opinnäytetyömme yhtenä tavoitteena oli, että sijaisvanhempia rekrytoivat tahot pitävät yksinhuoltajia samanlaisina mahdollisina perheinä sijoitettaville lapsille kuin kahden vanhemman perheitä. Toivomme, että sosiaalityöntekijät saisivat opinnäytetyöstämme myös tietoa yksin toimivien sijaisvanhempien tarpeista ja osaisivat vastata niihin paremmin.

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten viittä sijaisäitiä. Iältään he olivat 41-62-vuotiaita – yksi heistä oli siis jo eläkkeellä. Kaikilla oli jonkin asteinen sosiaalialan koulutus. Kaikki sijaisäidit olivat aloittaneet sijaisperhetoiminnan yksin ja heillä oli erilaiset motiivit ja taustat ryhtyä sijaisäideiksi. Kaikki olivat kuitenkin tarkkaan harkinneet sijaisvanhemmuutta monelta kannalta.

Haastateltujen sijaisäitien mielestä yksin eläminen ei ole este sijaisvanhemmuudelle, mutta siihen ei voi ryhtyä kevyin perustein. Raha ei myöskään saa olla motiivi sijaisvanhemmuudelle, vaan talouden ja tukiverkoston pitäisi olla kunnossa ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä.

Yksinhuoltaja ei ole yksin

Yksi tärkeistä haastatteluteemoistamme oli tuen ja avun saanti. Osa haastatelluista äideistä koki saaneena tukea liian vähän. Tukimuotoja oli kuitenkin useita erilaisia. Yhdessä tärkeäksi tukimuodoksi koettiin työnohjaus, mutta sijaisäideistä ainoastaan yhdellä oli säännöllistä työnohjausta. Erään äidin mielestä pysyvä sosiaalityöntekijä oli jos sinänsä tuki. Yhdellä sijaisäidillä oli työntekijöiden vaihtuvuuden takia alkuun hankala saada juuri minkäänlaista tukea, ja saatu tuki riippui täysin työntekijästä: sitä joko oli tai ei ollut juuri ollenkaan.

Halusimme myös tietää, olisivatko sijaisäidit tarvinneet lisätukea arjessa. Kolme sijaisäideistä ei kokenut tarvitsevänsä lisätukea tällä hetkellä arkeensa ja kahdella sijaisäideistä olisi ollut lisätuen tarvetta. Varsinkin sijoituksen alussa äidit kaipasivat työnohjausta sekä vertaistukea. Opinnäytetyössämme selvisi, että alueelliset erot sekä sosiaalityöntekijän aktiivisuus vaikuttivat tuen saantiin.

Yksin sijaisäitinä toimivien jaksamisen kannalta olennainen asia ovat toimivat ja hyvät tukiverkostot. Kaikkien haastateltavien tukiverkosto koostui sukulaisista ja ystävistä, lisäksi osalla tukiverkostoon kuului hyvä sosiaalityöntekijä ja toiset sijaisäidit. Aktiivinen ja hyvä sosiaalityöntekijä koettiin tärkeänä tuen muotona. Kaikki sijaisäidit kokivat jaksavansa hyvin lasten kanssa, vaikka olivat yksin. Toisaalta kukaan äideistä ei kokenut olevansa yksin, vaan he muodostivat sijoitettujen lasten kanssa yhdessä perheen.

Sijaisvanhemmuus toi perheen

Monet haasteet olivat samankaltaisia kuin muillakin yksinhuoltajaperheillä sekä osittain myös kahden vanhemman perheillä. Haasteet liittyivät arkisiin ongelmiin, kuten lasten ikäkausien tuomiin haasteisiin, terveysongelmiin sekä pienten lasten hoitamiseen liittyviin käytännön asioihin.

Halusimme myös tietää, olivatko äidit saaneet pidettyä laissa määrätyt vapaat. Vapaiden pitäminen ei onnistunut kaikilta, mutta äidit eivät kokeneet sitä suureksi ongelmaksi. He eivät kokeneet tarvitsevänsä sinänsä lomaa omasta perheestään, vain pieniä vapaa-hetkiä itselleen ja asioiden hoitoon.

Sijaisäidit painottivat sitä, että yksin sijaisvanhemmuuteen ryhtymistä on syytä harkita tarkkaan, koska vanhemmuus tuo paljon iloa elämään, mutta myös paljon haasteita. Ystävyysuhteet joutuvat koetukselle, ja osa ystäväistä voi kadota, mutta myös uusia ystävyysuhteita tulee vanhemmuuden myötä.

Haastateltavat eivät kokeneet olevansa erilaisia yksinhuoltajia verrattuna biologisten lasten yksinhuoltajiin. Tietenkin erona oli se, että he joutuivat olemaan tekemisissä lasten biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sijaisvanhemmuus oli heille väylä saada oma perhe.

Opinnäytetyö on luettavissa tarkistuksen ja hyväksynnän jälkeen Metropolia AMK:n Theseus-järjestelmässä.